

Politechnika Opolska

MAREK JAGUSZ, CEZARY KUŚNIERZ

Place of physical education in healthy education

Miejsce wychowania fizycznego w edukacji prozdrowotnej

Problem efektywności pedagogicznej stał się tematem rozważań wielu naukowców przedstawiających swoje poglądy na ten temat oraz koncepcje określania pojęcia efektywności. Koncepcja ta bazuje na ujęciu prakseologicznym T. Pszczółkowskiego (1978).

Liedke (1978) przedstawia problem efektywności wychowania fizycznego umieszczając go na trzech poziomach:

Pierwszy poziom efektywności wychowania fizycznego wyraża korelację między wymiarem normatywnym określonym przez teorię i praktykę wychowania fizycznego (standardy: rozwojowe, sprawności, zachowań, postaw o największym zasięgu) a aktualnym zachowaniem (funkcjonowaniem) ucznia. Wysoka efektywność na tym poziomie może świadczyć o pełnej interioryzacji wartości i sposobów postępowania.

Drugi poziom wychowania fizycznego wyraża się korelacją między wymiarem normatywnym określonym przez podkulturę środowiska lokalnego programy i standardy lokalne) a aktualnym zachowaniem (funkcjonowaniem) ucznia. Wysoka efektywność wychowania fizycznego na tym poziomie może być wynikiem działań różnych procedur postępowania:

- wyznaczeniem celów wychowania fizycznego adekwatnych do możliwości ucznia,
- precyzowaniem celów poniżej możliwości ucznia,
- wzorową organizacją procesu wychowania fizycznego.

(Jak widzimy, istnieje możliwość deformacji ogólnych celów i funkcji wychowania fizycznego).

Trzeci poziom efektywności wychowania fizycznego wyraża korelację między wymiarem normatywnym określonym przez możliwości biospołeczne ucznia a jego aktualnym zachowaniem (funkcjonowaniem). Wysoka efektywność wychowania fizycznego na tym poziomie świadczy o wysokim stopniu interioryzacji przez ucznia wartości kultury fizycznej oraz własnym doborze środków i metod wychowania fizycznego. Osiąganie dobrych rezultatów na tym poziomie wymaga pełnej aktywizacji ucznia oraz jest najbardziej ekonomiczne (niskie koszty psychiczne).

W literaturze przedmiotu znajduje się jeszcze jeden sposób określenia pojęcia efektywności lekcji kultury fizycznej [Laurentowski 1968, Malczyk 1965, Semow 1972]. Według tej koncepcji, efektywność należy rozpatrywać w dwóch ujęciach: w szerokim, gdzie elementy lekcji, jej organizacja, rodzaj i charakter ćwiczeń oddziałują na uczniów kształtując ich w procesie wychowania fizycznego - co nosi nazwę efektywności w osiąganiu celów; oraz w ujęciu wąskim, gdzie efektywność zajęć szkolnych mierzona jest w rzeczywistym czasie wykonania ćwiczeń przez ucznia w stosunku do czasu lekcji lub stosunkiem czasu aktywności ruchowej ucznia na lekcji do czasu trwania zajęć.

Zadania programowe stawiane szkole zmuszają do szukania nowych rozwiązań problemów dydaktyczno-wychowawczych. Rozwiązania te oprócz realizacji założeń programowych powinny umożliwić osiągnięcie przez każdego ucznia maksymalnych, możliwych dla niego w danym okresie i warunkach, postępów w nauce, wychowaniu i rozwoju [Barański 1979]. Warunek ten stanowi podstawowe kryterium rezultatów nauczania. Inne kryteria jak przestrzeganie norm czasu pracy dydaktycznej, ograniczenie do minimum wysiłku pedagoga i ucznia czy minimalnych, niezbędnych środków na nauczanie, należy zawsze rozpatrywać w kontekście podstawowego kryterium optymalizacji

[Gniewkowski 1979]. Są one zresztą ściśle związane z efektywnością pracy dydaktycznej, rozumianej jako działanie umożliwiające osiągnięcie rezultatów przy małych nakładach materiałów, energii czy czasu [Mały ilustrowany leksykon techniczny 1982].

Można przyjąć, że podstawowym celem wychowania fizycznego jest szeroko rozumiane przygotowanie do udziału w kulturze fizycznej poprzez wytworzenie afirmatywnych postaw wobec niej. Nieodłącznym elementem tego przygotowania jest oddziaływanie o charakterze prozdrowotnym. Trudno jest oddzielić moment w którym to wyraźnie następuje podział oddziaływania „prosomatycznego” i prozdrowotnego ale zawsze element zdrowotny determinował poczynania związane z realizacją celów wychowania fizycznego. Oddziaływanie, którego celem jest utrzymanie dobrego stanu zdrowia i przeciwdziałanie jego pogorszeniu znajduje się w programie wielu przedmiotów szkolnych. Można się zastanawiać, który z nich najsilniej oddziałuje na zmiany zachowań uczniów. Innymi słowy, który jest najbardziej efektywny dydaktycznie biorąc pod uwagę aspekty prozdrowotne.

Celem pracy jest zbadanie, który z przedmiotów szkolnych, realizowanych w programie szkół ponadgimnazjalnych najefektywniej realizuje programowe cele prozdrowotne. Autorzy zakładają że: Lekcja wychowania fizycznego jest postrzegana przez uczniów jako ta, która jako podstawowa wpływa na ich zachowania prozdrowotne. A szczególnie chodzi o odpowiedź na pytanie jakie czynniki procesu edukacyjnego wpływają na skuteczność oddziaływań prozdrowotnych.

MATERIAŁ I METODY

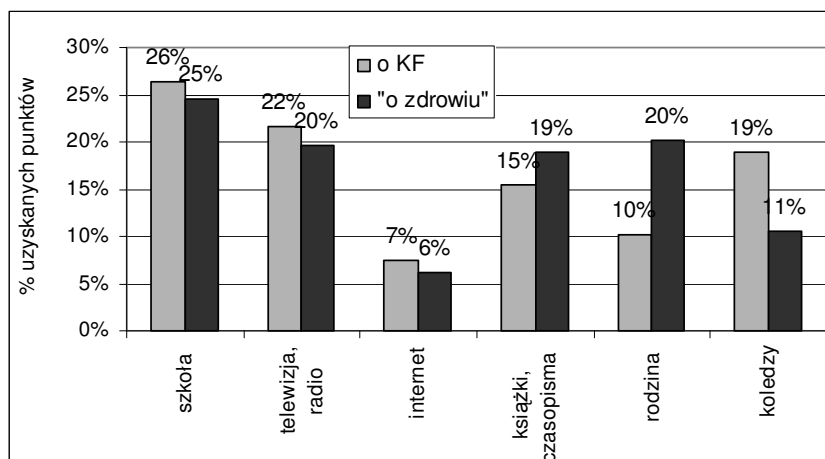
Badania ankietowe zostały przeprowadzone na grupie 194 uczniów wybranych szkół ponadgimnazjalnych Wrocławia i Opola. Ilościowo grupa reprezentowana była przez 100 dziewcząt i 94 chłopców. Średnia wieku badanych wyniosła niewiele ponad 16 lat. Zdecydowana ich większość pochodzi ze środowiska wiejskiego – 53%.

Respondenci określili w ankiecie wykształcenie rodziców (wykres 2). Analiza uzyskanych informacji pozwala stwierdzić, iż większość badanych uczniów na pochodzenie inteligenckie. Blisko 40% ojców i matek badanych posiada wykształcenie wyższe. W kolejności następną grupę wykształcenia rodziców stanowią ci z nich, którzy posiadają wykształcenie średnie zawodowe (odpowiednio 35% i 30%). Tylko 1% ojców i matek posiada wykształcenie podstawowe.

Założony cel badań podyktował przyjęcie metody sondażu diagnostycznego jako podstawowej metody badawczej. Jako technikę przyjęto wywiad, a konkretnie jego szczególną odmianę – technikę ankietową (Pilch, Bauman 2001). Narzędziem badawczym był kwestionariusz. Składał się on z 14 pytań w tym z dwóch zamkniętych. Odpowiedź na większość z pytań związana była z koniecznością nadania wartości skazanym elementom (dyferencjał semantyczny). Każdemu wskazaniu respondenta nadawana była wartość w zależności od ilości punktów jaką przydzielił danej odpowiedzi. W niniejszym opracowaniu przyjęto do analizy odpowiedzi wybranych pytań ankiety.

WYNIKI

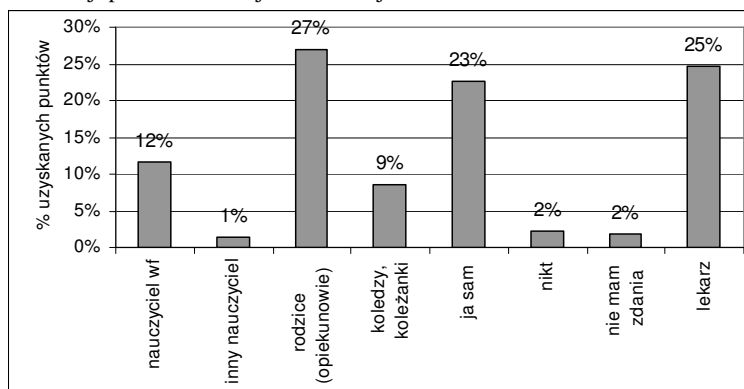
Aby można było się zastanawiać nad istotą efektywności procesu dydaktycznego należy zadać sobie pytanie czy szkoła jest postrzegana jako źródło wiedzy o kulturze fizycznej, a w szczególności jednym z istotnych jego elementów, zachowaniom zdrowotnym. Informacje o źródłach wiedzy o kulturze fizycznej i zachowaniach prozdrowotnej zawiera wykres 1.

Wykres 1. Deklarowane źródła wiedzy o kulturze fizycznej i zachowaniach prozdrowotnych

Respondenci wyraźnie określili szkołę jako miejsce, a zarazem źródło, w którym to zdobywają najwięcej informacji zarówno z zakresu kultury fizycznej (np. o sposobach usprawniania się), jak i zachowań zdrowotnych (wpływ ćwiczeń fizycznych na zdrowie, hartowanie organizmu, dieta). „Wyprzedza” ona w tym zakresie radio i telewizję oraz rodzinę. Interesujące jest, 20% badanych uważa że rodzina jest źródłem wiedzy zdrowotnej, a tylko 10% spośród nich sądzi że dostarcza ona wiedzę z szeroko rozumianej kultury fizycznej.

Jeżeli już wiemy, że to właśnie szkoła ma największy wpływ na wiedzę uczniów zarówno w kulturze fizycznej jak i zachowań zdrowotnych to można wnosić, że to właśnie nauczyciel będzie osobą znaczącą dla realizacji procesu edukacji zdrowotnej.

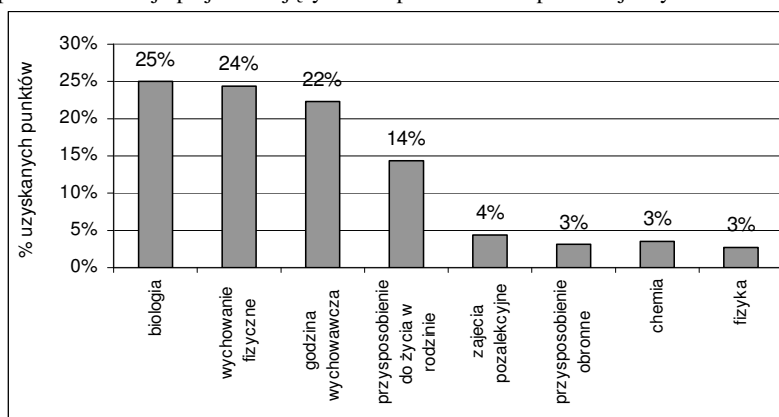
Wykres 2. Osoby, które zdaniem przyczyniają się do ich zdrowego funkcjonowania

Jak wynika z informacji zawartej na wykresie nr 2, to rodzice, sami badani oraz lekarz mają największy wpływ na zdrowie ankietowanych. Dopiero na czwartym miejscu i tylko z 12% wskazań znajduje się nauczyciel wychowania fizycznego i z 1% nauczyciele innych przedmiotów. Takie wyniki świadczą o tym że to rodzice, zdaniem respondentów są gwarantem ich zdrowia. Może to również świadczyć, że zdrowie w tym przypadku zostało potraktowane jako brak choroby, a nie ogół zachowań pozwalających na sprawne funkcjonowanie społeczne. Świadczyć może o tym również fakt, iż 25% badanych uznało lekarza za osobę odpowiedzialną za swoje zdrowie. Na podkreślenie zasługuje fakt znaczącego udziału, ponad 20%, odpowiedzi określających siebie (własna osoba) za odpowiedzialną za swoje zdrowie. Wynik ten nie jest imponujący, ale mówi o świadomości zdrowotnej badanych. Niski odsetek osób uważających nauczyciela za osobę odpowiedzialną za zdrowie, oprócz powyższego uzasadnienia, może oznaczać że zdrowie bardziej jest utożsamiane z instytucją jaką jest

szkoła niż z konkretną osobą. W tym wypadku brak personifikacji, brak powiązania między celem działania a konkretną osobą odpowiedzialną za nie, nie jest czynnikiem pozytywnym.

W zakresie oddziaływań zdrowotnych wiele przedmiotów szkolnych ma swoje sprecyzowane cele edukacyjne. Coraz częściej zresztą mówi się o integracji między przedmiotowej (nie tylko w nauczaniu zintegrowanym w początkowych klasach szkoły podstawowej).

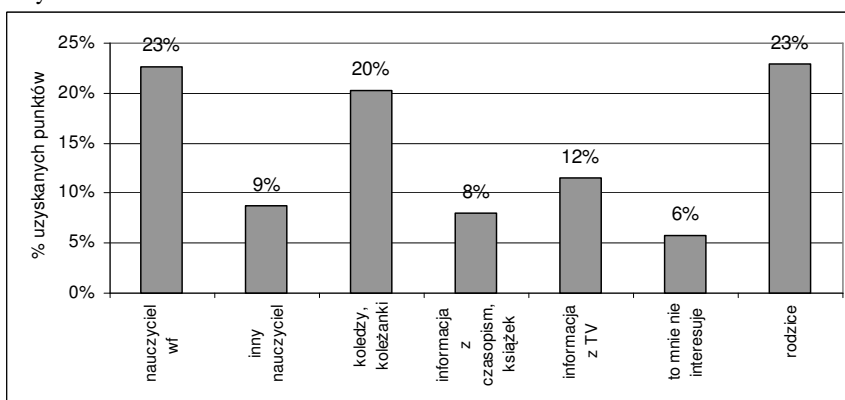
Wyniki badań świadczą o tym, że trzy przedmioty, biologia, wychowanie fizyczne i godzina wychowawcza, zdaniem respondentów, wpływają na ich zachowania prozdrowotne. Wyniki rankingu przedmiotów najlepiej realizujących cele prozdrowotne prezentuje wykres 2.

Wykres 3. Przedmioty szkolne, które zdaniem respondentów, przekazują najwięcej wiedzy prozdrowotnej

Wymienione powyżej przedmioty stanowią blisko ¾ wartości nadanych przez respondentów wszystkim przedmiotom szkolnym. Różnice między wartościami różniącymi je są nieistotne statystycznie. Mimo braku istotności różnic może zastanawiać fakt iż to nie wychowanie fizyczne z możliwością oddziaływania zarówno teoretycznego jak i praktycznego nie odbiega in plus w opinii uczniów, od pozostałych przedmiotów szkolnych w zakresie oddziaływań prozdrowotnych. Pozostałe przedmioty szkolne istotnie odbiegają swoim znaczeniem w edukacji prozdrowotnej od pierwszej trójki.

O tym, że wychowanie fizyczne traktowane jest przed uczniów instrumentalnie świadczą wyniki analizy odpowiedzi na pytanie: Kto zachęca, mobilizuje mnie do aktywnego trybu życia. Wyniki zawiera wykres nr 4.

Wykres 4. Czynniki determinujące, zdaniem badanych, aktywny – prozdrowotny styl życia

Uwidać tu wyraźnie to, że badana młodzież widzi w wychowaniu fizycznym tylko czynnik zdrowotny związany z aktywnością ruchową. Jest on silny, tak jak oddziaływanie w tym zakresie środowiska rodzinnego i rówieśniczego.

WNIOSKI

Efektywność działań pedagogicznych uzależniona jest od zaangażowania podmiotu oddziaływań. Interioryzacja celów i zadań jest jednym z podstawowych warunków efektywności pracy dydaktycznej. Cele wychowania fizycznego w zakresie oddziaływań prozdrowotnych nie są na tyle jasno określone (lub znane zarówno nauczycielom jak i uczniom) aby mogły być w całości realizowane. Wychowanie fizyczne nie jest postrzegane przez badaną młodzież jako ten przedmiot szkolny, który w pełni zaspokaja ich potrzeby w zakresie edukacji prozdrowotnej.

Nie została udowodniona teza mówiąca że: Lekcja wychowania fizycznego jest postrzegana przez uczniów jako ta, która jako podstawowa wpływa na ich zachowania prozdrowotne. Mimo, że szkoła traktowana jest jako jedno z głównych źródeł wiedzy prozdrowotnej, a nauczyciel wychowania fizycznego, spośród nauczycieli innych przedmiotów, wyróżnia się tym, że przyczynia się do „zdrowego funkcjonowania”, sama lekcja wychowania fizycznego nie pełni należytej funkcji w edukacji prozdrowotnej. Mimo, że jako jeden z niewielu przedmiotów (a może dlatego) ma możliwość łączenia teorii z praktyką nie oddziałuje zdrowotnie wszechstronnie i utożsamiany jest tylko z prozdrowotną stymulacją ruchem (ćwiczeniami fizycznymi). Wydaje się, że taka realizacja programu przedmiotu zubaża go i w konsekwencji może doprowadzić w przyszłości do sytuacji, kiedy wychowanie fizyczne stanie się przerywnikiem o charakterze relaksacyjnym między innymi przedmiotami szkolnymi. Bez wyraźnego zasygnalizowania w realizacji celów wychowania fizycznego elementów prozdrowotnych związanych z „ciałem” ale wykraczających poza ruch jako podstawowy stymulator prawidłowego rozwoju, nie może być mowy o przygotowaniu ucznia do udziału w kulturze fizycznej, a tym samym o efektywności procesu dydaktycznego.

PIŚMIENNICTWO

1. Barański A., Testy w wychowaniu fizycznym i sporcie - zarys metod. AWF Wrocław 1979.
2. Barycki B., Nieefektywna skuteczność kształcenia. Ruch Pedagogiczny, nr 3-4. 1990
3. Gniewkowski W., Intensyfikacja lekcji wychowania fizycznego. Kultura Fizyczna, nr 2. 1979
4. Husen T., Współczesne tendencje w oświacie. W. Nowoczesność w kształceniu i wydawaniu, Red. C. Kulisiewicz, Warszawa WSiP 1985.
5. Laurentowski F., (red.) Materiały do ćwiczeń z metodyki wychowania fizycznego. SiT, Warszawa 1968.
6. Liedke A., Próba określenia wskaźnika efektywności wychowania fizycznego w szkole wyższej. W: I Konferencja - Metody badawcze w wychowaniu fizycznym i sporcie. Monografie, AWF Poznań 1978.
7. Małczyk C., Jak zwiększać intensywność lekcji wychowania fizycznego. Ciekawy eksperyment w Niemieckiej Republice Demokratycznej. Wychowanie Fizyczne i Higiena Szkolna, nr 10. 1965
8. Mały ilustrowany leksykon techniczny, Wydawnictwa Naukowo-Techniczne, Warszawa 1982.
9. Pilch T., Bauman T., Zasady badań p edagogicznych. Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2001.
10. Pszczołowski T., Mała encyklopedia prakseologii i teorii zarządzania. Ossolineum, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1978
11. Semow K., Problemi natowarwneto w trenirowkite po basketbal. Trenowska Misal, nr 5, 1972.

STRESZCZENIE

Można przyjąć, że podstawowym celem wychowania fizycznego jest szeroko rozumiane przygotowanie do udziału w kulturze fizycznej poprzez wytworzenie afirmatywnych postaw wobec niej. Nieodłącznym elementem tego przygotowania jest oddziaływanie o charakterze prozdrowotnym. Celem pracy jest zbadanie, który z przedmiotów szkolnych, realizowanych w programie szkół ponadgimnazjalnych najefektywniej realizuje programowe cele prozdrowotne. Konkluzja badań jest stwierdzenie, że lekcja wychowania fizycznego nie jest głównym przedmiotem szkolnym realizującym cele prozdrowotne. Przedmiot ten utożsamiana jest tylko z prozdrowotną stymulacją ruchem na organizm.

SUMMARY

It is possible to accept, that preparation is understood for participation in physical culture through fabrication of affirmative posture in accordance with it basic purpose of physical education widely. Interaction is inherent element of this preparation at the nature prozdrowotnym. Researching is purpose of work, who realizes healthy purposes from school objects most effectively. Conclusion of research is affirmation, that lesson of physical education is not main realizing object school healthy purposes. First of all, this object is identified with healthy stimulation on organism movement.